



CONVERSA

Lluís Sadurní

EN SECUNDO DE
CRUÏLLES, UN MATADOR
A LES GAVARRES

RETRAT DE FAMÍLIA

**Can Marcó
de can Llevàs**

FA MÉS DE DOS SEGLES
QUE LA FAMÍLIA CELIS
VIU A LA VALL FETGERA

PERFILS

Josep Ferrerós

UN DANDI SEDUCTOR,
NAT A CAL FRARE
DE SANTA PELLAIA

Jordi Pujol

RECORDS DE RABIOSES,
SANT CEBRIÀ DELS ALLS
I ELS METGES

Emili Riera

SEMINARISTA, PAGÈS
I REGIDOR DE CASTELL-
PLATJA D'ARO

Josep Pigem

95 ANYS A CA LA LAURA
DE PARLAVÀ

INDRET

MillàsUNA MIRADA EN
EL PAISATGE**La presa
de Colomers**

A PEU

**Cabra Penjada
amunt****Pels camps
d'arròs de Pals**

gavarres

www.gavarres.com

DOSSIER

CAPELLANS I CAMPANERS

56 planes que ens duen olor d'encens,
tocs de campana i visites de bisbes,
i que ens acompanyen a la sortida
de missa, amb la gent
del poble



D?

D = CARRETERES LOCALS



La Diputació de Girona gestiona més de **700 quilòmetres de carreteres locals**, facilita la **comunicació** entre molts petits i mitjans municipis, i garanteix així l'**equilibri territorial**.

Amb un pressupost anual de

17 milions d'euros

estem **millorant la xarxa amb noves inversions** que augmenten tant la **seguretat viària** com la **mobilitat** dels ciutadans.

Les carreteres de la Diputació de Girona faciliten **milions de desplaçaments anuals**, i ajuden a millorar la **qualitat de vida** dels nostres municipis, del nostre territori.



Diputació de Girona

221 MUNICIPIS

EDITA >

Editorial Gavarres, SL
Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@gavarres.com

PUBLICITAT I SUBSCRIPCIONS >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@gavarres.com

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@gavarres.com

DIRECTOR >

Xavier Cortadellas
xavier@gavarres.com

SUBDIRECTOR >

Pitu Basart

COORDINADORS >

Eloi Madrià > Patrimoni
Carles Serra > Actualitat

COL·LABORADORS >

Xavier Albertí
Narcís M. Amich
Joan Badia-Homs
Aina Basart
Carles Barriocanal
Teresa Bonal
Jordi Bonet-Coll
Josep Burset
Jordi Casas
Teresa Costa
Ponç Feliu
Mercè Font
Lluís Freixas
Jordi Frigola i Arpa
Josep M. Fusté
Jordi Gamero
Salvador García-Arbós
Dolors Grau
Natàlia Iglesias
Àngel Jiménez
Albert Llenas
Joan Llinàs
Pere Madrenys
Elvis Mallorquí
Miquel Martín
Narcís Marquès
Josep M. Massip
Jordi Merino
Manel Miralles
Jordi Morera
Vicenç Pagès Jordà
Miquel Pairolí
Dolors Pinatella
Joan Pinsach
Marta Planellas
Àngel del Pozo
Víctor Pou
Eduard Punset
Dani Punseti
Enric Ramionet
Nuri Sàbat
Elisabet Serra
Albert Serrat
Narcís Subirana
Narcís Sureda
Pere Trijueque
Josep Valls
Salvador Vega
Àngel Vilà
Pep Vila
Xavier Viñas

EDICIÓ DE TEXTOS >

Carme Xifre

DISSENY I MAQUETACIÓ >

AMDG

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

GLV

DIPÒSIT LEGAL >

GI-889-2002

ALTRES PUBLICACIONS DEL GRUP

cadipedraforca

www.cadipedraforca.cat

les garrotxes

www.garrotxes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >



> 'Millor Publicació en Català 2004'
> 'Círculo d'Arboç 2005'



FOTO PORTADA
JOSEP M. FUSTÉ

gavarres

4-5

PRIMERS RELLEUS UN EXTRACTE DEL MÓN

VICENÇ PAGÈS JORDÀ (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-11

CARTES DELS LECTORS / ACTUALITAT

12-17

CONVERSA LLUÍS SADURNÍ

XAVIER CORTADELLAS (TEXT) // EDUARD PUNSET (FOTOGRAFIA)

18-23

RETRAT DE FAMÍLIA CAN MARCÓ DE CAN LLEVÀS

CARLES SERRA (TEXT) // ELISABET SERRA (FOTOGRAFIA)

24-31

PERFILS

JOSEP FERRERÓS / JORDI PUJOL / EMILI RIERA / JOSEP PIGEM

PITU BASART, XAVIER CORTADELLAS, ENRIC RAMIONET I JORDI BONET-COLL (TEXT)
AINA BASART, EDUARD PUNSET, JOSEP M. FUSTÉ I ALBERT LLENAS (FOTOGRAFIA)

33-93

DOSSIER

CAPELLANS I CAMPANERS

XAVIER CORTADELLAS (COORDINACIÓ)

95-115

PATRIMONI

ARQUITECTURA // ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // MITES I LLEGENDES
GASTRONOMIA // LLENGUA // SURO // FAUNA // FLORA

116-119

INDRET MILLÀS

NARCÍS MARQUÈS (TEXT) // EDUARD PUNSET (FOTOGRAFIA)

120-123

UNA MIRADA EN EL PAISATGE LA PRESA DE COLOMERS

MIQUEL PAIROLÍ (TEXT) // XAVIER ALBERTÍ (FOTOGRAFIA)

124-127

A PEU

CABRA PENJADA AMUNT

JORDI CASAS (TEXT I FOTOGRAFIA)

PELS CAMPS D'ARRÒS DE PALS

CARLES BARRIOCANAL (TEXT I FOTOGRAFIA)

128-129

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA ANAR A ESPERAR ELS REIS

LLUÍS FREIXAS (TEXT) // DOLORS GRAU (RECERCA FOTOGRÀFICA)

CONVERSA AMB EN LLUÍS SECUNDO. *Lluís Sadurní és en Lluís Secundo.*

Com el seu pare, com el seu avi. Però ell va ser matador i també traginer i bosquetà. Ha corregut les Gavarres amunt i avall. Ha conegut molta gent que hi va viure i sap què deien.

Xavier Cortadellas > TEXT // Eduard Punset > FOTOGRAFIA

Lluís Sadurní

Diuen que va ser una guerra civil, però la gent d'aquest país en va viure el primer dia com si fos un dia igual que tants d'altres. Després, tot es va espatllar. Entre el 1936 i el 1939, no hi va haver poble, ciutat o mas on no hi hagués falla d'homes. Hi quedaven les dones, els vells, la mainada, els esguerrats i la mainada que ja començava a deixar de ser mainada. Un d'aquests darrers va ser en Lluís Sadurní, fill d'en Ramon Secundo, nét d'en Joan Secundo i, ell també, conegut a Cruïlles, a Corçà, a Monells, a la Bisbal o a Sant Sadurní com en Lluís Secundo. Havia nascut l'any 1923 a Cruïlles, a la casa on hi ha la torre. La família hi estava de lloguer perquè la casa era d'una dona rica que es deia Maria Vilallonga. De rics, però, a Cruïlles, n'hi havia més.

—Jo mateix vaig sentir a parlar una vegada d'en Bescuitell de Cruïlles, un home que es feia fer el cafè cremant feixos de bitllets. Potser el recorda?

—«De ric, hi havia en Font, que era de can Font de Tapioles, camí dels Metges, encara que avui tothom en diu can Font de Muntanya. Tenia un carrer de cases anant cap a la Bisbal, va morir a dins d'una barca, em penso molt que a Calella, pelat com una rata.»

—Un ric pobre!

—«És que va perdre can Font, va perdre la rectoria vella, va perdre una casa que li va comprar el meu avi, va perdre el carrer de cases i què sé jo quantes coses més! El joc, les dones... S'ho va patejar tot! 'El beure, el joc i la bargueta' foten una casa a la punyeta', deien.»

—Més tard, a can Font s'hi estava en Fonso Sabater.

—«Abans, havia estat al mas Mates, camí del puig d'Arques. El mas era del notari Mir de la Bisbal, la seva dona es deia Montserrat, va fer-li fer una font que avui encara raja. En diuen la font de la Mare de Déu de Montserrat. Resulta que en Xicu, el pare d'en Fonso, i d'en Pitu, que era el gran, van comprar un bosc de can Font i el va *esmaterrar*. Després, va veure que podia comprar el mas.»

—Veig que ho coneix.

—«És que jo havia treballat a muntanya, havia pelat suros i havia fet de tot, fora de robar i matar, i això últim encara segons com perquè vaig estar molts anys matant porcs.»

—No és cap delictes. Va ser matador?



RETRAT DE FAMÍLIA CAN MARCÓ DE CAN LLEVÀS. *El 1764 en Salvi Trias es va casar amb la Maria Marcó; ell era de Sant Cebrià de Lledó, ella, de Sant Mateu de Montnegre, concretament de can Marcó de can Llevàs. D'aquell casori ençà, moltes feixes s'han embardissat, molts de corriols s'han perdut i molts de masos s'han abandonat... A can Marcó, tanmateix, dos segles i mig més tard hi continua vivint la mateixa família per la senzilla raó que encara no han trobat cap bon motiu per anar-se'n.*

Carles Serra > TEXT // Elisabet Serra > FOTOGRAFIA

Tota la vida a la vall Fetgera

Can Marcó, per distingir-lo d'altres cases homònimes, se'l coneix amb els afegitons del Clot –per estar ubicat al fons d'una vall– o de can Llevàs –per un casalot proper d'aquest nom, avui en ruïnes, que també es coneix per can Dauset. El mas està situat al bell mig de la vall Fetgera, un paratge tranquil i silenciós entre la carretera dels Àngels i el puig del mas Montalt que el Celrà recorre de llevant cap a ponent. Ens apareix enclotat, sobresortint del marge del turó com si en fos un apèndix, en un indret que els pares, o potser els avis o els besavis, d'aquella Maria Marcó no van pas escollir a l'atzar. El lloc, a peu d'un revolt del

Celrà, però un parell de metres per damunt de la llera per evitar les riudes, és assolellat i ben arrecerat de la tramuntana. La casa és a dos nivells, a baix l'entrada i la mica de pati i, a dalt, l'era i la porta de les golfes –amb la comoditat que suposava entrar-hi els sacs a peu pla. Un sistema tan simple com ecològic els porta l'aigua fins al davant de la porta, s'agafa riu amunt, s'aprofita el desnivell per fer-la venir i la que salta del bassi on es recull se'n torna al Celrà. «Ho va fer el meu padrí de can Celis que era paleta» em diu en Martí. Ell, l'hereu, continua vivint-hi, juntament amb el seu germà Salvador, gairebé com s'hi havia viscut

tota la vida, d'una manera austera i laboriosa però prou plaent com perquè no l'hagi volguda canviar. Feinejant a bosc, tant l'un com l'altre, fins que va ser hora de jubilar-se, i treballant la terra fins que l'esquena els digui prou, sabent que de feina sempre n'hi ha i que no la podran pas fer tota. Amb l'aire pur al pas de la porta i sense les fresses i el tragi de les viles.

En Salvador m'explica que al seu pare, en Narcís Celis Marcó –el darrer a dur el cognom de la casa–, de jove «el van enviar a la guerra d'Àfrica» (la dels anys vint, quan els marroquins es van revoltar contra la colonització espanyola), però

CARLES SERRA [Quart, 1972. Filòleg]

ELISABET SERRA [Caldes de Malavella, 1976. Periodista i fotògrafa]



que dintre de la dissort va ser prou afortunat per sortir-ne viu, tornar a la vall Fetgera i casar-se amb una noia de can Viola, la Teresa Negre. Una guerra més tard, va néixer ell, enmig de la Guerra Civil. Deu anys abans, ho havia fet en Martí, entre mig en Josep i en Joan, més endavant l'Emília, en Mateu i la Maria. Aleshores, a can Marcó, també hi vivien els pares i una tia d'en Siset, entre tots, doncs, sumaven una dotzena. Eren temps en què es passaven magres, «no hi havia res, el pa l'havies d'anar a buscar a Quart amb el racionament, si n'hi havia; semblava fusta, aquell pa. D'oli i de vi, sí que en teníem». A més de gana, també es

patia repressió i control, «cada setmana passava la guàrdia civil a cavall, ens feien firmar un paper conforme havien passat i els *hi* havíem de donar menjar als cavalls.»

Malgrat ser temps de misèries, els pares no deixaven de buscar les millors oportunitats per als seus fills, per això en Salvador va anar a estudi a Sant Daniel en comptes de Sant Mateu, amb el capellà, com havien fet els seus germans grans. I és que tot i ser més lluny «mossèn Escapa no ensenyava res, només doctrina, i a Sant Daniel hi havia un mestre pels nens i una mestra per les nenes». D'aquesta part de les Gavarres en baixava una petita colla,

ell, la seva germana Emília, dos dels seus cosins de can Viola i en Jaume de la Casa Nova. Això volia dir sortir a les set del matí de can Marcó i, amb els llibres i la carmanyola a coll, caminar una hora i mitja fins arribar a l'escola; de tornada, al pic de l'hivern, espavilar-se que no se'ls fes fosc pel camí. De les obligacions religioses, però, no se n'escapaven, «els diumenges, el dematí a missa a Sant Mateu i a la tarda, a funció. Tant si passàvem per can Guilla com si passàvem per cal Soldat, sempre hi havia pujada» em diu en Joan, el germà establert a Mieres que m'hi he trobat de visita. De can Marcó a l'església de Sant Mateu, hi ha cap

Les parets i el teulat de can Marcó sobresurten discretament de la vegetació, com si la casa volgués passar desapercebuda.

PERFIL 54

Jordi Bonet-Coll > TEXT // Albert Llenas > FOTOGRAFIA

En Pep de ca la Laura

Arribem a can Josep Pigem de Parlavà quan el seu fill Xavier comença a afaitar-lo. Com que no volem provocar cap accident, esperem que acabin. Tot i això, mentre li escampen escuma per la cara, en Josep ens comença a explicar alguna cosa: «Aquesta casa es diu ca la Laura. Jo sóc en Pep de ca la Laura. La Laura Ferrer era la meva mare. De la casa, abans n'havien dit can Climent de la Pigema: en Climent Pigem era el meu pare i quan el seu pare, en Josep Pigem Terrats, va morir, van batejar la casa així» (la Pigema, és clar, era la dona d'en Josep Pigem). Un cop en Pep està ben afaitat, anem a xerrar a una sala on hi ha un jou penjat a la paret. Els noranta-cinc anys que té no el priven gens ni mica de reclus fins a la seva infantesa: «Aquest jou té més de vuitanta anys. Recordo quan el meu pare el va comprar: va ser un dia que vam anar a vendre porcs petits al mercat de la Bisbal. Aquí sempre s'ha anat a mercat a la Bisbal. A *Tarroella* hi anaven per Sant Andreu a vendre algun cavall, l'any que l'euga pol·linava». Com que hem parlat de jous, parlem de llaurar.

El pare d'en Pep va néixer a can Tòfol de Mata i allà, fent de masovers, llauraven amb bous. Ja a Parlavà, van canviar bous per vaques i, més tard, per eugues: «Hi havia vaques que no volien creure. Però amb la vara i el cabestrell ja te'n sorties! Una vegada, a l'*alivar*, llauràvem amb dues *braues* i al cap de poc d'haver començat, en comptes d'anar a la rega, van anar al passant per marxar cap a casa!» Les vaques també les tenien per criar: «Criàvem vedells, fins als tres o quatre mesos, i després els veníem. També criàvem algun xurmer, que és el vedell que té set o vuit dies, que compràvem a les Rosses de Girona, unes *negociantes*. Després els vedells els solíem vendre a en Cisco Metller, un negociant de Pals». L'olivar d'on les braves van voler guillar era al puig de l'Ou, a Rupià. Però també tenien propietats

JOSEP PIGEM



Josep Pigem Ferrer va néixer a ca la Laura de Parlavà per Sant Andreu de l'any 1913. En Climent i la Laura, els seus pares, van tenir tres fills més: la Lola, l'Artemi i en Joan. La seva dona es deia Teresa Solà Mascaró i era sortida de Sant Climent de Peralta. Els tres fills d'en Pep i la Teresa es diuen Xavier, Maria Rosa i Artemi.

a Parlavà: «Teníem una finca amb *aliveres*, pruners, figueres, *metllers*, nesprers i una vinya de *jaquers*. Ens feiem el vi i les *alives* les portàvem al trull de can Martí, que era el mas més gros de Parlavà». Un altre mas molt gran és el mas Cebrià, a Sant Iscle, que tenia un camp de cent vessanes! De Sant Iscle era en Coloma, un noi a qui en Pep va trobar a la guerra: «En Coloma, un de l'Escala que era *queco* i jo estàvem en una trinxera de Guadalajara. Ells dos es volien passar a l'altre bàndol. Jo vaig dir que no perquè a l'altra banda hi havia els moros. En Coloma va tenir molt mala sort. Com que era de nit i la trinxera feia esses, es va equivocar i va tornar amb els rojos: quan va cridar *Viva Franco*, un tinent *rojo* el va matar». En començar la guerra (i després que els de la Bisbal anessin a «posar banderes vermelles al campanar de Parlavà»), en Pep va pensar que potser es podria deslliurar d'anar-hi: «El pare no estava gaire bo i l'alcalde, que era en Poch, va fer que em pogués estar tres o quatre mesos a casa. Però després vaig haver d'anar-hi com tothom. Vaig voltar tota la zona roja. Després de la instrucció

haviem d'anar a València, però el tren no es va aturar i vam anar a Alcázar de San Juan. I després a Jaén. Ens van portar allà perquè si hauríem anat a la vora, tots haguéssim tornat a casa; en canvi, allà, no podies pas anar enlloc més!» Al final, en Pep es va quedar d'armer a Alcalá de Henares. Aquí va tenir un encontre ben curiós: «Era cap al final de la guerra. Mentre estava netejant en un riu unes metralladores que havíem pres a una columna italiana, van passar uns autos blindats i en va baixar la Passonària! Eren tres o quatre i anaven vestits tots de cuiró. Em va preguntar què feia i se'n va anar». El pobre Coloma, igual que molts altres nois, no va poder tornar a Sant Iscle i ballar per la festa major, que era una de les coses que més li agradava fer a en Pep: «Era molt ballador, anava a les festes de tots

els pobles d'aquí al voltant. Ballava sardanes i balls. Hi anava a peu i, més tard, en bicicleta. La primera que vaig tenir em va costar trenta duros. La vaig comprar a uns que feien mercat a la Bisbal. Me la van dur de França, embolicada amb paper i tot! Sabeu què em va dir el pare quan la va veure?: 'Més valdria que t'haguessis comprat una vedella!'. Les bicicletes ens porten a parlar de carreteres: «La carretera de Figueres ja l'he vista sempre. Però la de *Tarroella* no; recordo quan la van fer. Tenia un camp al Puig que encara s'hi veia la carretera vella d'anar a la Bisbal. Passava a la vora de la riera Esquerrana, cap a Mata i Casavells». Quan li preguntem a en Pep què plantaven als camps, ens contesta que una mica de tot: «En aquell temps havies de viure del que collies. Aquí a Parlavà no hi havia ni carnisser ni flequer. El pare feia el pa a la pastera: encara em sembla que el veig, *nar* pastant, *nar* pastant... I quan el pa era llevat, feia uns pans grossos i els duia amb una pala al forn que teníem a fora. El que fèiem més era blat i civada. N'hi havia un de la barriada de Matabou, anant cap a Ultramort, que era una mica lladregot. Quan segàvem la civada fèiem monjoies i ell, a la nit, anava a treure el gra de les garbes i després les tornava a posar sense gra a la monjoia! Abans tot era molt diferent. Els paletes, per guanyar-se la vida, havien d'anar a segar: no tenien gaire feina! La gent els donava dues o tres quarteres de blat, per fer farina. Una quartera són quatre quartans i un quartà són sis cóps». Acabem parlant d'olles d'or trobades als dos grans masos que han sortit a la conversa: «Al mas Cebrià, a Sant Iscle, el masover va trobar una olla d'or a dins l'ermita. Vaig sentir a dir que el masover amb un garbell garbellava la calçobre i l'or pujava». (L'ermita de la qual parla en Pep deu ser la capella que hi ha adossada al mas, petit testimoni de l'antic monestir de Santa Coloma de Matella). «Vam anar a can Martí a arreglar alguna cosa



i l'amo ens va dir: 'A veure si trobem l'olla!' Vam esbucar una paret i hi vam trobar una olla, però no hi havia res!». Quan sortim a fora, el fill d'en Pep ens assenyala la marca, com una nafra, que té la paret del costat de la porta d'entrada. La nafra dona fe de tots els salpassos que es van fer en aquella casa: «La sal es menja la pedra», diu en Xavier, i el seu pare exclama: «Ja n'arribaven a arreplegar, d'ous, els capellans amb el salpàs!». En Xavier també ens regala una dita on surten quatre pobles veïns: Ultramort parlava de matar Casavells 🍷

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > ANAR A ESPERAR ELS REIS



M3

A l'estació de Quart, els nens esperaven il·lusionats l'arribada del Carrilet, que aquell dia portava els Reis.

ANY: 1969

AUTOR: NARCÍS SANS

PROCEDÈNCIA: AMCS



M4

L'antiga bomba de la plaça de la Coma de Cassà de la Selva era un dels espais on les famílies esperaven l'arribada de Ses Majestats.

ANY: DÈCADA DELS CINQUANTA

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FAMÍLIA

REVERTER CRISTIA

DOSSIER CAPELLANS I CAMPANERS

XAVIER CORTADELLAS > COORDINACIÓ

El porc i el bisbe [PÀG. 34]

XAVIER CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1956. Escriptor]

Tenim visita! [PÀG. 36]

ELVIS MALLORQUÍ [Riudellots de la Selva, 1971. Historiador]

Parròquies de muntanya [PÀG. 40]

PITU BASART [Cassà de a Selva, 1960. Filòleg]

Lliureu-nos de pestilències [PÀG. 46]

XAVIER CORTADELLAS

Mossèn Fernando de Vulpellac [PÀG. 52]

JORDI BONET-COLL [La Bisbal d'Empordà, 1969. Escriptor]

Missaires i menjacapellans [PÀG. 56]

ÀNGEL JIMÉNEZ [Girona, 1940. Historiador]

Aquell Seminari (pre)Conciliar [PÀG. 62]

JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

La Bisbal, terra de processons [PÀG. 66]

JORDI FRIGOLA I ARPA [La Bisbal d'Empordà, 1934. Historiador]

Nous aires a Begur [PÀG. 70]

MIQUEL MARTÍN [Begur, 1969. Escriptor]

Tres campaners de Palafrugell [PÀG. 72]

TERESA BONAL [Palafrugell, 1959. Filòloga]. NURI SÀBAT [Palafrugell, 1959. Filòloga]

Manaies de Sant Daniel [PÀG. 74]

NATÀLIA IGLESIAS [Mieres (Astúries), 1973. Periodista]

El taller de les monges [PÀG. 76]

PERE MADRENYS [Sils, 1932. Periodista]

Un rector de pagès [PÀG. 78]

NARCÍS SUREDA [Girona, 1942. Aparellador]

Oli sant per al mal d'orella [PÀG. 80]

NARCÍS M. AMICH [Girona, 1963. Historiador]

Un capellà polifacètic a Tossa [PÀG. 82]

MARTA PLANELLAS [Barcelona, 1975. Periodista]

De mossèn Jou a mossèn Cros [PÀG. 84]

VÍCTOR POU [Calonge, 1943. Doctor en dret]

50 anys de campaners a Parlavà [PÀG. 88]

SALVADOR VEGA [Verges, 1964. Historiador]

Perfils: Els Pi, campaners de Pals / Un escolanet a Torroella En Miquel Royo i el salpàs / En Benet Carreras, de Llagostera [PÀG. 90-93]

NARCÍS SUBIRANA, MERCÈ FONT, TERESA COSTA I JOAN PINSACH



DOSSIER CAPELLANS I CAMPANERS

El porc i el bisbe

Xavier Cortadellas > TEXT

La primera vegada que en Josep Mercader m'ho va explicar, em va dir que això havia passat cap a Santa Pellaia. La segona, vaig ser jo qui li ho vaig recordar. Va estar-hi rumiant uns segons i va acabar preguntant-me si a les Gavarres no hi havia un lloc que es deia Camós. Camós és el nom popular de Sant Cebrià dels Alls, en diuen i, sobretot, en deien així perquè els Camós van ser els amos del castell i de tot el poble. Però no sé si en Josep Mercader ha estat mai a Sant Cebrià dels Alls. Va néixer a can Deportós de Sies, a Monells, fa una mica més de vuitanta anys i, quan tenia tres mesos, va anar a viure a cal Patró de Boada, un dels quatre pobles de Palau-sator a tocar l'església preromànica. En Josep Mercader és el meu sogre i molts altres cops li he sentit a explicar coses que sentia a dir de petit, «quan no hi havia ràdios, ni televisors i que, quan era fosc, la mainada i la gent més gran s'asseien vora el foc i els vells i les velles parlaven». Una d'aquestes velles, potser la seva mare, que havia nascut a can Deportós, potser l'àvia, que tenia les arrels a can Cabarroques de Santa Àgata, explicava una història que deia que havia passat fa molt temps. Apuntem-la. Resulta que, no sabem ben bé quan, el bisbe anava cada any a totes les parròquies de la diòcesi a

cobrar els seus drets als capellans. No cal ni dir que era ben rebut perquè el bisbe és el representant del Sant Pare que, al seu torn, és qui representa Déu Nostre Senyor a la terra. Però no cal dir tampoc que els pobres capellans havien d'espavilar-se per poder pagar. El de Camós no es pot pas dir que se'n sortís gaire bé. Aquell any de no sabem quan només li quedava un porc petit. L'havia comprat feia poc i volia engreixar-lo per poder tenir carn i botifarres. Però el va haver de vendre perquè, entre un porc i un bisbe, no hi ha cap capellà que no sàpiga qui és primer. Va vendre, doncs, l'animal, en va treure no sabem tampoc quant i, un cop el bisbe va arribar a Camós, va donar-li els diners que li reclamava després de fer les cerimònies, l'àpat i les reverències pertinents. El bisbe se n'anava a cavall amb el seu seguici, el capellà havia sortit al llindar de la porta. No va poder estar-se'n: «Adéu porc», va dir aixecant la mà. I ho va repetir tantes vegades que un dels del seguici el va sentir. Va dir-ho al bisbe. «Porc, diu?» Acompanyant i bisbe van recular. El capellà encara era al llindar de la rectoria. «És que vaig comprar un porc i l'he hagut de vendre per poder pagar-vos». El bisbe va fer-se'n càrrec. Diu que va tornar-li els diners i que se'n va anar a palau sense paga.



Aquesta vegada, a *Gavarres*, hem volgut parlar de capellans i de cerimònies religioses i de campaners i d'escolans i d'històries que s'explicaven i es deien. Però ens ha costat. Ha passat tant de temps de tot i el món i la gent han anat canviant tant que una mica més que ens passa com a aquell nostre bisbe. Hauríem fet l'anada per la tornada, si no hagués estat pels informants que hem trobat. Al bisbe, va atiparlo el capellà de Sant Cebrià dels Alls; a nosaltres, les històries que ens han explicat també ens han fet bon profit. Sereu vosaltres, però que ens direu una vegada més si l'àpat d'aquest dossier ha valgut la pena. Comença l'Elvis Mallorquí amb un entrant històric sobre el que són les visites dels bisbes. En Pitu Bassart ha anat fins a Sant Mateu de Montnegre i Santa Pellaia, buscant el que encara es recorda dels últims capellans que hi va haver i de les celebracions i actes religiosos —o no tan religiosos— que s'hi feien. Jo he buscat el mateix a Sant Cebrià dels Alls i als Metges, a Romanyà de la Selva i a Sant Sadurní de l'Heura. A Vulpellac, en Jordi Bonet-Coll ha trobat gent com en Marc Jordi que li han parlat de mossèn *Fernando*, del seu burro i de la seva afició a la cacera. A Sant Feliu de Guíxols, l'Àngel Jiménez recorda les tensions entre missaires i menjacapellans. En Josep Valls, que va estar al seminari, ens ha volgut dir algunes coses que hi feien; en Pere Madrenys ens parla de les monges de Sant Daniel i dels ornaments que han fet per als capellans i que encara fan. Des de la Bisbal, en Jordi

Frigola ens retorna danses de la mort que han mort i processons que han desaparegut. En Miquel Martín parla de mossèn Mir de Begur; la Teresa Bonal i la Nuri Sàbat, d'en Lluís del Cel i de dos campaners més d'un Palafrugell amb set campanes. La Natàlia Iglesias ens descobreix que els manaies eren de Sant Daniel i, a Celrà, en Narcís Sureda ens parla de l'últim rector de Solius, en Narcís Amich, ens diu que el dia de la processó de Sant Sixt i Sant Hou era també un dia de festa grossa. Històries que ja no hi són i gent que ja ha mort o que ja no fa el que feia. La Marta Planellas de Tossa ens parla de mossèn Josep Soler de Morells i del seu gos Flit; en Víctor Pou, de dos capellans i dels militars de Calonge; la Mercè Font de Torroella, d'en Radresa escolà; la Teresa Costa, d'en Miquel Royo de Santa Cristina, que va ser campaner a Sant Cebrià dels Alls. Per campaners, però, no quedem: en Salvador Vega de Verges ha anat a trobar en Pitu Balló i la Joana Vidal de Parlavà; en Joan Pinsach, en Benet Carreras de Llagostera; i en Narcís Subirana, la Maria Jordà dels Pi de Pals. A última hora, però no a l'últim lloc, en Daniel Punseti parla dels capellans de Sant Llorenç de les Arenes amb en Ciset i la Maria Teresa de can Gepet. Sant Llorenç és un poble que no és poble i on no passa mai res. No s'hi casa mai ningú, no hi neix mai ningú, el capellà d'ara ja hi va molt poc. Les misses i la memòria dels capellans que hi va haver es van perdent també de mica en mica 🙏

Visita pastoral del bisbe Cartaïa a finals dels anys cinquanta a Madremanya. Darrere el capellà que porta l'encenser, veiem mossèn Miquel Planella que va ser rector de Madremanya fins a l'any 1969 // FOTO: Família Marquès-Boix.

DOSSIER CAPELLANS I CAMPANERS

Parròquies de muntanya

LA PARRÒQUIA DE SANTA PELLAIA VA TENIR CAPELLÀ FINS ABANS DE LA GUERRA I LA DE SANT MATEU DE MONTNEGRE FINS A MITJANS DELS ANYS SEIXANTA

Pitu Basart > TEXT

Per a les petites comunitats rurals del cor de les Gavarres, tenir capellà o no tenir-ne volia dir moltes més coses que el simple fet d'assegurar les misses setmanals. Tenir capellà volia dir disposar a prop d'un punt de referència de poder, per a bé o per a mal; volia dir poder oferir un mínim d'ensenyament a les criatures; també volia dir posseir una persona que atorgava a aquell lloc perdut un puntet dibuixat en el mapa del món.

Immediatament després de la guerra civil, Santa Maria de Montnegre, el Castellar i Santa Pellaia depenien de la parròquia de Sant Mateu. De misses, al Castellar ja només se'n feien un cop al mes i a Santa Maria, un cop a l'any, per la festa. A mitjans de la dècada dels seixanta, Sant Mateu també va deixar de tenir sacerdot i a partir d'aquell moment el punt de referència religiós de tots els habitants de les muntanyes va desplaçar-se a Cassà i als Àngels, i més tard a Quart i Llambilles. La gent de les muntanyes cada vegada vivia més lluny de la seva autoritat eclesiàstica.

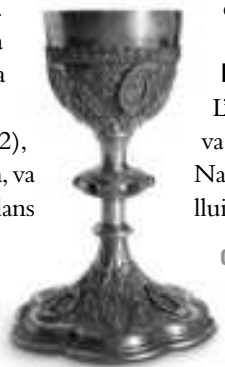
En Lluís Casellas (1922), de can Gafes de Santa Pellaia, va conèixer els dos últims capellans

que hi va haver a la parròquia. L'un –Josep Costa Colomer– va arribar-hi a finals del segle XIX. El seu antecessor –Josep Manyalich– va morir el 1897 i ell va substituir-lo i s'hi va estar 34 anys. També hi va morir i és enterrat al petit cementiri adjunt a l'església. *El dia 17 de maig de 1931, als 64 anys de la seva vida i 34 de rector d'aquesta parròquia, morí Mn. Josep Costa Colomer. Les seves cendres reposen aquí. Pregueu per la seva ànima*, diu la làpida del nínxol que conté les seves despulles. Mossèn Josep Costa, doncs, va ser qui va batejar en Lluís i també va ser la persona amb qui en Lluís va començar a fer d'escolà. Des dels 6 als 12 anys, en Lluís es va repartir amb en Fonso Salvi de can Serra la feina d'escolania: cada dia un dels dos ajudava mossèn Josep a fer la missa de 7 del matí dels dies de *feiner* i la de les 7 i la de les 10 dels diumenges. «Ja saps que els capellans han de fer una missa cada dia com a mínim», recorda en Lluís.

Escolans de Santa Pellaia.

L'any 1931, quan mossèn Josep va finir, el va substituir mossèn Narcís Taberner, que va haver de lluitar contra la inconstància dels

dos escolans: sovint mirava nerviós des de l'era de davant de la rectoria cap al camí que puja de cal Patró per comprovar que els dos marrecs no s'havien oblidat de la seva obligació. Quan algun dia cap dels dos no es presentava, era la seva majordoma qui l'ajudava en la cerimònia. «Mossèn Narcís va tenir dues cosines seves com a majordomes i després una dona viuda de Porqueres, que va anar a viure amb la seva filla a la rectoria de Santa Pellaia». A les misses del dies de *feiner* no hi anava mai ningú. Després de missa, els escolans no tornaven cap a casa. S'esperaven que la resta de nens i nenes anessin arribant perquè les sales de la rectoria es convertissin en escola i el capellà, en mestre. A les misses del diumenge hi havia molts dels parroquians, que aprofitaven la sortida de la cerimònia religiosa per trobar-se a l'era i parlar: era el dia i l'hora de la socialització, l'hora en què la comunitat es trobava per reforçar la pertinença al grup. Mossèn Narcís va marxar de Santa Pellaia per evitar-se mals tràngols durant la guerra civil sense saber que seria l'últim capellà a ser-hi destinat. L'any 1956, va ser rector de la parròquia de Campllong, on va restar fins a la seva mort –el 1983– i on és enterrat.



Calze de l'església de Sant Martí de Cassà de la Selva

FOTO: Josep M. Fusté.



Després de la guerra, els parroquians de Santa Pellaia van continuar tenint la missa setmanal, que feia el capellà de Sant Mateu cap a migdia, a més de les extraordinàries: la de la festa –el 8 d'octubre–, la del Roser –el dilluns després de pasqua–, la de la festa de Santa Àgata –el 5 de febrer– i la missa del gall, que s'hi feia sempre i a la qual «anàvem –segons explicava Miquel Jordà– la gent de Sant Mateu, tots junts, caminant sota la lluna». Aquell règim va durar fins a 1959-1960, que és quan Santa Pellaia va passar a dependre de la parròquia de Cassà. A partir d'aquell moment, i per encàrrec del rector Josep Xuclà, va ser mossèn Àngel Fusté qui se'n va cuidar fins a 1971-72. Va fer missa a Santa Pellaia cada quinze dies durant 12 anys. A 2/4 de 10, en Josep de cal Frare o en Josep de can Jeroni Serra l'anaven a buscar amb moto. Quan hi arribava trobava l'esmorzar

Benedicció dels Rams a Sant Mateu de Montnegre // FOTO: Joan Pigem.
PROCEDÈNCIA: Conxita Sagué.

→ Sant Martí del Castellar: la casa dels Pigem

Quan hi va haver l'aixecament militar contra la República, a moltes parts del país van reaccionar de diferent manera: algunes, violentament; d'altres, de manera peculiar. A les muntanyes de Montnegre, en Ponç Pigem, de can Vinyoles –que formava part del comitè antifeixista–, la seva dona, l'Engràcia Vinyoles, i el seu fill, en Joanet, van decidir fer un gest per demostrar a tothom que en aquell país i en aquells moments l'autoritat era a les mans del poble i que ni res ni ningú, per sagrat que fos no podria aturar la força d'un proletariat que ja s'atrevia fins i tot a desafiar el poder més indiscutit, el de l'església. Un dia, el matrimoni i el seu fill van agafar els trapeus i van començar a fer camí cap al Castellar. Quan hi van ser, van obrir les portes del temple i s'hi van instal·lar: per decisió pròpia, l'església passava a ser casa seva. I ho va ser fins al final de la guerra. Després, pare i fill van canviar la casa eclesial per la casa carcerària durant alguns anys, però ara ja no per decisió pròpia, sinó per designi de les autoritats feixistes que els van condemnar per aquell atemptat contra la *Santa Madre Iglesia*.

També durant la guerra, alguns membres del comitè –a banda de cremar els objectes de culte de les tres esglésies de Montnegre– es van endur les campanes de Sant Mateu. Van anar a Santa Maria i les van tirar a terra; però les van veure petites i les van deixar. Acabada la guerra les campanes de Santa Maria es van penjar al campanar de Sant Mateu. I a Santa Maria van quedar-se sense campanes 🚫.



Mossèn Fernando de Vulpellac

SEGURAMENT ÉS EL CAPELLÀ MÉS POPULAR QUE HA TINGUT EL POBLE: FILL DE CASA BONA, EMPRENEDOR, BONDADÓS, ALEGRE, CAÇADOR EMPEDREÏT I AMIC DE LES XEFLES

Jordi Bonet-Coll > TEXT

Tothom m'ha parlat bé de mossèn *Fernando*. A Vulpellac el van estimar tant que fins i tot li van posar el seu nom a una plaça. La Josepa Balló (Peratallada, 1929) viu precisament en aquesta plaça i també el recorda amb enyorança: «Jo vaig néixer a can *Carlos* de Peratallada, un mas del costat de la riera, però com que el meu home, en Josep Puig, era de Vulpellac, vaig conèixer molt bé el capellà. Durant els sis anys que vaig estar festejant, li feia de missatgera: quan hi havia un *enterro*, jo avisava mossèn Lluís, el rector de Peratallada, perquè abans els *enterros* els feia més d'un capellà.» En el llibre que Josep Puig va escriure, i que va titular *Re-*

cords de la meua vida, hi llegim: «Era tot un senyor, bon capellà i gran persona, molt amic de la família. A mi, personalment, m'estimava molt, ja que a part d'haver-li fet d'escolà durant molts anys, abans i després de la guerra havíem anat molt a parar ballestes, a agafar guatilles, a cacera, a fer dinades...» Això també m'ho ha dit tothom: dues de les passions de mossèn *Fernando* eren anar a cacera i fer xefles. D'aquestes aficions, i de gairebé tota la seva vida, me n'ha parlat molt en Marc Jordi, que encara que també va néixer a Peratallada (l'any 1921), amb només onze mesos ja el van dur al mas Comes de Vulpellac. El primer que m'ha dit quan l'he anat a

veure ha estat: «Mossèn *Fernando* em va donar la primera comunió, em va casar, va ser el meu mestre de cacera, el meu confessor i, sobretot, el meu amic.» Després d'escoltar aquestes paraules, he pensat que no podia trobar ningú millor per parlar del capellà. *Fernando* Dou Arumí va néixer l'any 1880 a la Dou, una masia molt gran de Sant Esteve d'en Bas. La seva mare era filla de ca l'Arumí de Vic, casa d'excel·lents artesans xocolaters, i un seu germà va fundar la fàbrica de pintures Titan. Potser seguint les passes d'un avantpassat, Francesc Dou, que va ser bisbe de Girona (1668-1673) i catedràtic de teologia a la universitat de Barcelona, va estudiar al seminari

Mossèn *Fernando* amb el carret i el burro que feia servir per desplaçar-se a les parròquies // FOTO: Arxiu Marc Jordi.

de Vic i després d'estar en diferents parròquies, l'any 1918 va arribar a Vulpellac. Amb una majordoma que es deia Teresa, es van instal·lar en una casa del carrer Nou i, de seguida, es va guanyar l'estima de tota la gent del poble, «tant dels que anaven a missa com dels que no», em diu en Marc. Hi degueren ajudar fets com aquest: «Va ser durant la dictadura de Primo de Rivera. El bisbe de Girona havia de venir a Vulpellac a confirmar. Mossèn *Fernando* va muntar una mena d'arc de triomf davant l'església que va cobrir amb esparreguera i ginesta que la mainada del poble va anar a buscar. I a l'arc també hi va posar un cartell amb una salutació, em penso que *benvingut*, en català! El bisbe es va ofendre i es va queixar. El capellà, però, li va dir: 'Si ho hagués posat en castellà, qui s'hauria enfadat hauria estat el poble, molts no saben castellà!'» En Marc diu que era molt catalanista. Com que tenia coneixements musicals, amb un harmòni, que tan aviat era a l'església com a casa seva, ensenyava cançons catalanes al jovent del poble.

La Guerra Civil. Aquest tarannà el va ajudar molt durant la guerra civil. En Marc m'explica que a l'estiu de 1936 va estar amagat al mas Comes; bé, ell, tres frares i el capellà de Sant Pol. Tot i les precaucions, el comitè de la Bisbal els va descobrir: «Van venir al mas dotze o tretze homes armats. Vaig dir als capellans que fugissin per darrere, però ja n'hi havia dos vigilant. Quan els milicians ja se'ls enduien, mossèn *Fernando* va dir que volia tornar al mas a buscar

la gorra. Li van dir: 'Per anar aquí darrere no cal que vagis a buscar res'. Això volia dir que segurament els haurien matat al Clot del Cargol! Però en aquell moment van arribar dos cotxes plens de guàrdies civils. El pare, que havia anat a la Bisbal, va parlar amb el tinent, i van arribar just a temps! A la nit es va reunir el comitè i al final els van deixar anar. Es va estar a la rectoria un parell de mesos i després el va venir a buscar un cotxe de l'ambaixada belga que el va portar a Marsella. De Marsella em penso que ja va anar a Sant Sebastià i s'hi va estar fins al final de la guerra.»

A bosc, a caçar i a menjar. Acabada la guerra, el bisbe (amb qui era molt amic perquè havien estudiat junts al seminari de Vic) li va proposar d'anar a una parròquia més gran. Ell, però, va voler tornar a Vulpellac. Abans he dit que la seva catalanitat va ajudar-lo a guanyar-se la gent. L'estima, però, també l'aconseguia fent prèdiques curtes (deia que valia més una frase bona que una prèdica llarga) i amb les seves aficions, l'escopeta i la manduca. Una de les imatges de mossèn *Fernando* que ha quedat més arrapada a la memòria de la gent que el va conèixer és quan duia la sotana arremangada per anar a cacera. En Marc em diu: «Com que sovint l'acompanyaven homes que no anaven mai a missa, ell deia que la cacera també era fer apostolat.» En Marc m'explica que un dia el capellà fins i tot va fer un miracle, un miracle amb cacera i teca inclosos: «Des-

prés de la guerra, a Fitor tot va quedar destruït. El maig del 41, mossèn *Fernando* va dir al rector de Fonteta, que era qui se'n cuidava, que arreglarien una mica l'església i que per Santa Coloma, la festa de Fitor, la beneirien. Van demanar al bisbe que vingues i també als rectors de la Bisbal, Torrent i Peratallada. El rector de Fonteta va dir que després de la benedicció tot-hom se n'aniria a dinar a casa seva. Però mossèn *Fernando* va dir que de cap manera, que ell ja se'n cuidaria de tot. Un dia em va dir: 'Demà a les cinc, vine a l'església que direm la missa i després anirem a fer allò del *catà-catà*'. *Catà-catà* era l'expressió que feia servir per referir-se a anar a agafar perdius en temps de veda; és la fressa que fan. La missa a aquelles hores em va fer molta impressió. Només hi havia una llàntia a l'altar major. Just quan vam entrar a l'església, vam sentir una fressa estranya: el castell (que està enganxat a l'església), llavors, estava molt abandonat i hi havia xibeques! Vam dir la missa molt ràpidament, vam agafar el carro i el burro i vam marxar. Quan érem a can Plaja, anant a Fonteta, ens vam trobar la guàrdia civil. Ell ja havia posat un tros de ciri al carret perquè ens veiessin. Els guàrdies el van saludar i li van preguntar on anàvem. Ell va dir que a Fitor, a preparar la festa. Ells van explicar que feia uns dies que hi havien anat a buscar maquis i que no n'havien trobat cap. Vam tornar amb set perdius! Mossèn *Fernando* les caçava amb fil de niló; em penso que va aprendre a caçar així a Andalusia. El dia de la festa de Fitor, jo, amb la

Patena del Museu
Diocesà de Girona
FOTO: Josep M. Fusté.



DOSSIER CAPELLANS I CAMPANERS

Aquell Seminari (pre)Conciliar

EL TOMB QUE HA FET EL MÓN DE LES CREENCES RELIGIOSES A CASA NOSTRA DELS ANYS SEIXANTA ENÇÀ RESULTA APROXIMADAMENT INCREÏBLE

Josep Valls > TEXT

A dins dels anomenats Seminaris Conciliars (conciliars perquè van ser creats pel Concili de Trento 1454-1563), ja feia temps que es notava un canvi no anunciat que obria algunes minúscules portes de llibertat als seminaristes. Això passava al Seminari Conciliar de Girona perquè jo hi era, i sé que passava en d'altres seminaris on es formaven, en una carrera de dotze anys, els futurs capellans de la Santa Mare Església Catòlica, Apostòlica i Romana.

Però el gran canvi en els seminaris d'arreu del món (gosaria dir) va ser de resultes de la celebració del Concili Vaticà II (1962-1965) que intentà obrir portes, finestres, balcons, claraboies i tot allò susceptible d'obertura, en unes cases que, des de feia segles, havien estat tancades amb doble forrellat, pany i clau. D'aquesta època de tancament, rigor, fèrria disciplina, fred, son i gana, en parlarem una mica ara mateix.

Vaig entrar al Seminari Conciliar de Girona el primer dia d'octubre de l'any 1955, em faltava un mes i mig per a complir els onze anys d'edat. I entrant al seminari, ja encarrilava la meua vida: seria sacerdot catòlic. Si tot anava bé, ho seria a la primavera de l'any 1967, és a dir dotze anys després de l'ingrés.

Diguem-ho de seguida: la vida me l'havien encarrilat uns altres, als qui ni acuso ni culpo, però ara em resulta evident de tota evidència que quan tenia deu anys no podia saber pas què volia ser a la vida, una vida de la qual, a més a més, no sabia res. Ben res.

Però vaja, començà el curs i em van matricular a *Primero de Humanidades*. La carrera sacerdotal estava dividida en cinc anys de *Humanidades* (batxiller, més o menys), tres anys de filosofia i quatre de teologia. El primer sotrac seriós va ser l'absència sobtada i total de la família i els amics. L'internament en aquella casa humida, freda i grandiosa, no tenia res a veure, naturalment, amb la vida de poble menada fins aleshores. Però si volia ser capellà, aquest era l'únic camí. El primer dia vaig desfer les maletes i vaig instal·lar-me a la 'conillera' (un llit, una tauleta i un armari sense porta, entre tres tempanells que no arribaven a l'altíssim sostre. Una cortina blanca tancava el petit espai. Sopar (cigrons bullits i un tall de botifarra negra) i cap a dormir. L'endemà, una campana nerviosa, cridanera i de so esquerdat, tocava amb força a les sis del matí. Començava el primer dia: desfer el llit, rentar-se ràpidament i cap a la

capella per a les oracions matinals i missa. Després, fer el llit, posar-se el guardapols i mitja hora de gimnàstica al pati. Tot seguit esmorzar (llet, pa i un tall de xocolata sorrenca) i cap a classe. Quatre hores de classe amb intervals de cinc minuts cada hora. Resar a la capella i dinar. Mongetes fregides, un dau de carn imprecisa bullida, un parell de gots d'aigua. Mitja hora de pati, i tot seguit una hora i mitja d'estudi a la sala que en deien la vetlla, no sé per què. Una hora de classe, berenar (mitja dotzena de figues seques i un llonguet) i una hora de pati. Després, a la vetlla a estudiar fins a les vuit. Rosari, i sopar (verdura bullida i un ou dur partit pel mig, amb all trinxat i unes gotes de vinagre). Últimes oracions i cap a dormir. Tots els actes, hores d'estudi, classes i trasllats d'una dependència a l'altra es feien en rigorós silenci, llevat de les hores de pati, i sempre vigilats de prop per uns personatges anomenats prefectes. Com que aquesta era per a nosaltres una paraula estranya, en dèiem 'perfectes', tot i que la majoria no en tenien res, d'això, ni molt menys. Així va ser el primer dia. I en van venir centenars d'ídents o quasi. Era la carrera sacerdotal, era per al nostre



bé, era la formació per al dia de demà, era per donar tremp a l'esperit perquè aguantés les investides del món extern –quan hi fóssim.

Ara, havent passat tants anys, em sembla que ens educaven perquè sabéssim respectar com a cosa perfecta allò establert, com a infal·lible l'opinió del mestre, com a indiscutible la paraula del superior, com a absolut i vàlid un muntatge comunitari rigorós i medievallitzant, indiscutible i invariable. El contacte constant amb la religiositat, les contínues prèdiques i l'assetjament sense treva d'uns eclesiàstics tan experts a descobrir qualsevol petita catàstrofe moral, fatalment ens influïen i ens lligaven molt curt. Ara, havent passat tants anys, veig que vaig créixer en una atmosfera més aviat malsana i sufocant, saturada d'una moral feta de silencis i ocultacions que pesà damunt la meua

joventut com un malson. Com que, gràcies a aquesta tècnica solidària de dissimulació, manquen autèntics documents literaris i historicoculturals, pot resultar molt difícil creure quelcom que s'ha fet increïble. Tot i això, em passa una cosa curiosa: no en sento cap mena de rebuig; ans al contrari, estic content d'haver passat vuit anys de la meua vida (dels 10 als 18) en aquella casa encastellada, freda i rigorosa, lluny de la realitat –que ja vaig ser a temps de descobrir quan en vaig sortir. Tot i això, resulta evident que allò que una persona, durant la infantesa, ha agafat de l'atmosfera de l'època i ha incorporat a la seva sang, hi perdura per sempre i no ho pot eliminar.

Topada amb els misteris de la vida.

He dit que vaig entrar al Seminari de Girona sense saber res de la vida, i és

ben bé així. Va ser a partir del tercer i quart any quan vaig començar a sentir algunes inquietuds o eixoriviments (diguem-ho així) mai no sentits abans. I junt amb aquestes inquietuds, el desig de saber, que topava amb un silenci hermètic per part de la superioritat, i de riures ofegats, gestos misteriosos i paraules intrigants per part dels companys de curs. Ja se sap, tan sols allò que no es dona estimula l'apetit, tan sols allò prohibit incita el desig, i com menys coses veuen els ulls i senten les orelles, més s'exciten els pensaments. Vet aquí doncs que un dia, amb tota la bona fe del món, vaig anar a exposar els meus dubtes i curiositats al prefecte de disciplina, director del Seminari Menor (on es feien els 5 primers cursos).

Vaig ser magníficament rebut. El meu gest d'anar a preguntar directament a un superior va ser solemnement

Seminaristes jugant al pati del Seminari de Girona. La foto és dels anys cinquanta.
FOTO: Arxiu Diocesà de Girona.

DOSSIER CAPELLANS I CAMPANERS

La Bisbal, terra de processons

UNA PASSEJADA PER DUES MANIFESTACIONS RELIGIOSES PERDUDES: LA PRIMERA, A LA FI DEL BARROC; LA SEGONA, A FINALS DELS SEIXANTA

Jordi Frigola i Arpa > TEXT

L'any 1867, els redactors del setmanari *El Faro Bisbalense* ironitzaven sobre la profusió de processons a la població, comentant «Quins temps!» i «Quins costums!».

*En Grecia juegos olímpicos,
En la Bisbal procesiones.
¡Qué «tempora»! exclaman unos,
Yo sólo digo ¡Qué «mores»!*

La processó del Sant Enterrament.

Però a la seva època ja n'havien desaparegut moltes. El període més prolífic va ser el segle XVIII, del qual cal remarcar la del Divendres Sant, que era una manifestació penitencial en la qual intervenien uns figurants que representaven un ball: la dansa de la Mort, reminiscència del temps de les grans pestes.

Hi desfilaven uns homes amb vestits negres com també el que representava la mort (calces, mitges, jupa amb caputxa i una gran dalla). L'escena s'il·luminava amb les torxes dels servidors de la mort. El grup ballava al

so d'uns tambors i de dos fagots que dialogaven una melodia. Al costat de la mort, un home portava un gran timbal que de tant en tant colpejava, mentre la mort simulava segar una vida, fent un gran salt, giravoltant fent saltirons i brandant la dalla. Darrere aquesta paorosa colla, un home sostenia un gran penó negre amb un esquelet pintat.

Aquesta processó tenia una altra curiositat que es repetia cada any. Envoltat de soldats romans, un home portava una creu a l'espatlla i cadenes als peus. Era sempre un pres del castell que havia comès petits delictes i que interpretava el paper del Natzarè. La gent l'insultava, li escopia i el bastonejava. S'escenificaven així, d'una manera ben real, l'escarni i les vexacions a què fou sot-

mès Jesús, camí del Calvari, per part del poble de

Jerusalem. Al final, dins l'església, el pres demanava perdó i prometia no delinquir mai més; aleshores, se l'alliberava.

Els confreres

de la Puríssima Sang portaven *lo Sanct Christo gros*, una imponent talla barroca, mentre cantaven i repetien el *Miserere*, i els de la confraria dels Dolors duïen una imatge magnífica de la Mare de Déu amb vestits de roba i el Crist mort a la falda, seguit d'un grup de flautes que interpretava diverses composicions.

Tancava la desfilada una gran urna de vidre que contenia la imatge de Crist jacent envoltada de tota la comunitat de preveres i dels frares del convent de Sant Sebastià. Darrere d'aquesta urna, presidia l'Ajuntament i una cobla de tres quartans (tamborí-flabiol, sac de gemecs i tarota) interpretava una música fúnebre.

Tota una escenografia que cal situar entre la paralitúrgia i el folklore!

L'esclat de la festa de Corpus. Una de les diades més boniques de l'any era el Corpus. La festa d'exaltament solemne de l'Eucaristia, l'acte més vistós de la qual era la seva tradicional processó que recorria les vies principals com ara el carrer Ample i les Voltes i d'altres de no tan importants



La dansa de la Mort
DIBUIX: Jordi Alsina.



com els dels Tarongers i del Raval, que concentraven la major densitat de cases senyorials de la ciutat.

Hi havia bisbalencs que vivien en els llocs per on passava el seguici eucarístic que s'aixecaven a les cinc del matí per anar als afores a buscar ginesta i, de tornada, a recollir flors a les cases que tenien jardí i fulles verdes d'acàcia o d'heura, principalment en el parc de les monges franceses. Eren bisbalencs que vivien en carrers on es feien catifes florals per ornamentar el pas del Santíssim.

Si era un any que hi havia poques flors, els dibuixos de les catifes es feien amb serradures, tenyides amb anilines, combinades amb fulles verdes.

Semblava que tothom feia un esforç per viure al màxim la que es considerava la primera festa de l'estiu. Fins i tot les dones i noies deixaven a l'armari els vestits de mudar seriosos d'hivern, els velluts, les llanes i les pells, i, per Corpus, estrenaven els lleugers vestits de seda, de cotó, de gasa, etc., de colors alegres, estampats, fantasiosos, de vegades florejats.

Sobretot dominava en l'ambient la flaire dolça de la ginesta, l'alegria i el bellugueig –amunt i avall– de la gent endiumenjada, i els balcons guarnits amb domassos.

Temps de nacionalcatolicisme: moltes baranes de balcó es cobrien, com a domàs, amb la bandera espanyola. Les famílies que es resistien a aquest costum col·locaven un vistós cobrellit o una vànova de ganxet.

La processó de la Bisbal conservava alguns elements dels Corpus medievals i setcentistes: la cobla



A dalt, les catifes de la processó de Corpus entre la plaça i el carrer Joan Maragall. A baix, el tàlem i la processó a la plaça de la Pietat // FOTOS: Foto Riera.

DOSSIER CAPELLANS I CAMPANERS

El taller de les monges

AL MONESTIR BENEDICTÍ DE SANT DANIEL DE GIRONA FAN VESTITS I ORNAMENTS PER ALS CAPELLANS I ELS VENEN GAIREBÉ ARREU DEL MÓN

Pere Madrenys > TEXT // Josep M. Fusté > FOTOGRAFIA

Fa una cinquantena d'anys les monges del monestir de Sant Daniel van crear un taller de confecció destinat a fabricar els diversos ornaments que llavors usaven els sacerdots per celebrar la missa i altres actes litúrgics. El motiu principal d'iniciar aquest treball va ser l'augment important i en part sobtat de religioses que van ingressar a la comunitat, ja que va ser una època de moltes vocacions, i també el fet que una dotzena de monges que residien al monestir de Sant Benet, prop de Montserrat, van anar a viure a Sant Daniel. Això va provocar que les rendes de donacions i dels béns immobiliaris resultessin insuficients per mantenir les despeses generals del monestir i les del vestir i menjar diari de les religioses.

Llavors a l'abadessa, la mare Caterina Torra, se li va acudir d'organitzar l'esmentat taller artesà i oferir els seus productes a parròquies, convents i cases de frares que necessitessin renovar o augmentar les seves existències d'ornaments. La llista de peces de roba, de seda o d'altres matèries ha estat realment llarga. Així, confeccionaven tots els ornaments necessaris per celebrar la missa: casu-

lles, albes, amits, estoles, manípuls, cíngols, cobrecalzes, estovalles d'altar, corporals, tovallolotes per eixugar-se el celebrant després del lavabo, una cerimònia que es feia abans de la consagració, la tireta de roba que anava unida a la cullereta utilitzada per mesurar l'aigua que es posava al vi del calze... A més, confeccionaven els roquets o sobrepellissos; les capes pluvials, usades especialment en les processons; els conopeus, una peça de roba en forma de tenda que cobria els sagraris, i també unes peces més petites que cobrien els copons o vasos que es guardaven dins el sagrari. Excepcionalment fins i tot van confeccionar mitres per a bisbes, és a dir, aquella mena de paperina de roba que els prelats es posen sobre el cap durant la missa i altres actes litúrgics. Entre aquests bisbes n'hi ha hagut algun de la nostra diòcesi mateix, d'altres diòcesis catalanes i també del País Basc.

Moltes d'aquestes peces litúrgiques s'havien de fer de diferents colors per estar d'acord amb la mena de celebració que es feia. Per exemple, els diumenges normals de l'any s'utilitzava el color verd, però s'usa-

va el morat a l'advent i quaresma, el color negre a les misses de difunts, el blanc a les festes dels sants, el vermell a les dels màrtirs, i el color blau a la festa de la Puríssima. Cosa similar passava amb les capes pluvials i mitres.

Casulles de fil o de seda. Així mateix les casulles podien ser de fil, de seda o d'algun altre material que hi hagués al mercat. Moltes d'aquests peces portaven complements, és a dir, brodats o pintures fetes a sobre com ara figures celestials, humanes, geomètriques, o d'ocells, peixos i altres sers de la creació. Últimament ja no es feien brodats perquè és una feina que exigeix moltes hores de treball i hauria encarat molt la confecció. Per altra banda, en aquells anys cinquanta i seixanta, molts nous sacerdots acudien a Sant Daniel perquè els fessin les casulles anomenades gòtiques, que substituïen les antigues casulles dites de guitarra perquè tenien una forma bastant similar a aquest instrument. Amb tot, les casulles gòtiques no agradaven al bisbe d'aquell temps, el doctor Josep Cartañà, que ja era gran i que no estava gaire per



canvis. Això feia que algun capellà es doblegués una mica la roba que penjava sobre cada costat quan havia de celebrar a la vista del prelat.

A més, quan es tractava sobretot de les albes, que arribaven fins als peus, calia prendre mides per tal d'encertar la llargada. De fet cada parròquia solia tenir albes de diferents longituds per tal de poder oferir la mida adequada a qualsevol sacerdot que hi celebrés missa. La germana Castañer, que ara té 94 anys, era la principal responsable del taller i tenia una gran habilitat

a fer les feines més delicades i a repartir el treball a les companyes que l'ajudaven. Entre aquestes hi havia l'Elena Puigdevall, morta recentment, la Maria Font i la Nativitat Madrenys. La publicitat la feien la majoria dels clients, que quedaven molt contents i que ho deien als seus companys de sacerdoci.

Els ornaments de Sant Daniel es venien gairebé a tots els països on l'Església Catòlica tenia centres de culte. Es podien veure a totes les diòcesis catalanes, en moltes de la resta de l'Estat espanyol i fins i tot en

països de l'Amèrica Llatina i Àfrica. Actualment la confecció d'ornaments ha baixat notablement perquè ha disminuït el nombre de capellans i perquè les monges s'han fet grans i tenen problemes per fer aquest treball, que demana bona vista i bon tacte. Per altra banda, les poques novícies que ara ingressen als monestirs saben cosir molt poc, igual que la majoria de les noies joves. Però és ben cert que el monestir de Sant Daniel ja passarà a la història de la confecció d'ornaments litúrgics amb una nota molt alta 🌟

Les religioses Nativitat i Maria dels Àngels en el taller de confecció del monestir de Sant Daniel.

DOSSIER CAPELLANS I CAMPANERS

Un capellà polifacètic a Tossa

MOSSÈN JOSEP SOLER DE MORELL, QUE VA ARRIBAR EL 1910 COM A ORGANISTA, VA PINTAR RACONS DEL POBLE I VA DEIXAR CONSTÀNCIA DE TROBALLE ARQUEOLÒGIQUES

Marta Planellas > TEXT

El bisbe monsenyor Pol el va nomenar organista de Tossa però va acabar sent molt més que això. El record de mossèn Josep Soler de Morell Ysamat (Barcelona 1880-1965) entre els tossencs de més edat és ben viu, encara avui, tant pel seu tracte afable com pel seu vessant artístic. «Era una persona molt alegre, molt vital i s'estimava Tossa com si fos el seu poble», rememora l'historiador Josep Maria Ainaud de Lasarte, la família del qual estiuejava a la localitat ja als anys 30. Físicament, era més aviat menut i baixet, li deien *mossèn Petitó*. Li encantava passejar i conversar amb la gent del poble i ho feia sempre que podia amb bona companyia, com comenta Ainaud: «El mossèn portava un gos, que es deia Flit, que l'acompanyava a tot arreu. A nosaltres, que érem petits, el gos ens feia gràcia perquè s'asseia a terra i escoltava el que deia la gent». L'historiador recorda perfectament com explicava les coses, amb molta amenitat i vivacitat. I és que el que va ser beneficiat de l'ermita de Sant Grau va arribar a conèixer fins a l'últim racó de Tossa, no només la part més històrica, sinó també la tradicional i la llegendària. Aquesta erudició d'home planer el va fer ser molt estimat pels tossencs.

Una de les primeres tasques que va dur a terme Soler de Morell va ser traslladar al pentagrama les cançons populars, els goigs de la parròquia i de les altres esglésies i capelles de la vila. Els goigs de Sant Sebastià, de Nostra Senyora del Socors... tot va quedar recollit en uns curiosos llibrets elaborats per ell mateix que avui es conserven a l'arxiu municipal. La música era una de les seves grans passions. L'altra, la pintura. Havia estudiat a l'escola de Belles Arts d'Olot, amb el mestre Josep Berga i entre altres companys que després esdevindrien escultors de renom, com Josep Clarà i Miquel Blay. Així és com aprengué l'ofici que després va aplicar a paisatges tossencs. Se'l podia veure per qualsevol carrer de la Vila Vella amb el cavallet i les pintures o amb una simple ploma amb què feia dibuixos al natural. Ell mateix, en una autobiografia artística que va escriure per a una exposició en una galeria, va deixar dit que «el 1919 em vaig imposar l'obligació de fer una nota de color cada dia i així ho vaig executar. D'aquí és que tinc tota la col·lecció dels contorns de la vila». I quina col·lecció! Josep Maria Ainaud la coneix molt bé: «Havia anat fent dibuixos de les llindes de les portes,

dels enreixats de les cases... però també va dibuixar plantes i arbres autòctons. Gràcies a ell n'ha quedat un gran record. Ell bàsicament era un artista. Li feia il·lusió pintar paisatges típics de Tossa, però no només els del mar, que potser són els més coneguts, sinó també els de l'interior: el Bon Retir, el mas d'en Ferro, ca n'Iern... Tot això ho coneixia i ho coneixia a peu, que és la manera de conèixer les coses. També va fer una col·lecció de postals molt interessants dibuixades per ell mateix, com una reconstrucció ideal de Tossa, de dintre muralla, en el segle XIV.»

Corresponsal de diaris. Tota la tasca artística, el capellà la feia sense deixar de banda les seves responsabilitats religioses i com a mestre de cant dels escolanets. I encara li quedava temps per fer de corresponsal de diaris com *La Veu de Catalunya* i *El Matí*. I per acabar d'omplir les seves inquietuds intel·lectuals, Soler de Morell també va ser protagonista, en part, de la documentació de les peces arqueològiques. Va mantenir relació amb el Doctor Ignasi Melé, el descobridor de les restes romanes dels Ametllers, i hi va col·laborar a les excavacions. El 1931 mossèn Josep va deixar constància



escrita i gràfica de la troballa, el 1870 als horts de can Barraca, propers a la masia coneguda com la Casa Blanca, de vuit monedes d'època romana. Aquestes vuit monedes van passar per diferents generacions de la família Escat, fins que per diverses circumstàncies familiars se'n va perdre el rastre.

Però un dels passatges més controvertits de la seva vida segurament el va haver de passar durant la Guerra

Civil. «Ell era beneficiat i quan va esclatar el conflicte no podia cobrar res», explica Josep Maria Ainaud. Per això li va demanar a l'alcalde del moment, el republicà Joan Cruaños, què podia fer per guanyar-se la vida. Ainaud reconstrueix el diàleg que podien haver tingut:

—«Ho podem arreglar. Tu què saps fer?»

—«Jo sé tocar l'harmòniom.»

—«Doncs pots dedicar-te a tocar

l'harmòniom al cinema, a can Rovira, i toca els Segadors i la Internacional.»

Amb granota i boina. Com que durant la guerra Soler de Morell no podia anar amb sotana, es va enfundar una granota, es va posar una boina i no li va fer res interpretar el nou repertori. «Això feia una mica d'efecte estrany: veure el mossèn tocar '*Amunt els pàries de la Terra*', però en fi... va poder passar la guerra sense persecució», comenta enriolat Ainaud. I afegeix un altre fet sorprenent a ulls d'avui i que va permetre al capellà de poder conviure a l'escenari revolucionari: «A casa seva tenia un quadre de Santa Cecília —patrona dels músics— a sobre el piano, el va girar i al darrere hi va pintar una imatge de la República». A la seva manera el mossèn va saber adaptar-se al nous temps. «La gent de Tossa l'estimava molt i mai ningú no el va denunciar. Tothom sabia que era el capellà i no li va succeir res», diu Ainaud.

Amb les mateixes privacions que tothom va passar la Guerra i, quan les tropes franquistes van arribar a Tossa el febrer de 1939, va ser ell el que va celebrar la primera missa, que es va fer a la plaça Ballell (ara plaça Espanya). Va ser ell perquè no hi havia ni rector ni vicari: el rector Martí havia passat a zona nacional i el vicari, mossèn Molas, l'havien mort durant la Guerra. Els anys posteriors va passar-los a cavall entre Barcelona i Tossa sempre dedicat a la seva passió: la pintura. «Va fer una cosa que el va honorar: quan es va veure gran va donar la col·lecció de dibuixos a l'Ajuntament», que avui està exposada a la Casa de Cultura com una mostra de la petita història de Tossa. 📖

Mossèn Josep Soler de Morell
pintant as Portal // FOTO: Arxiu
Municipal de Tossa de Mar.

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > ANAR A ESPERAR ELS REIS



M5

Una expectant i multitudinària gentada a la cavalcada dels Reis d'Orient al pas pel carrer de Cavallers de Palafrugell.

ANY: PRINCIPIS DELS QUARANTA

AUTOR: FOTO CASANOVAS

PROCEDÈNCIA: COL·LECCIÓ TERESA I ASSUMPCIÓ FERRER RIBAS.

ARXIU MUNICIPAL DE PALAFRUGELL



M6

Els Reis, damunt cavalls i escortats per patges, al carrer Major de Palamós.

ANY: DÈCADA DELS SEIXANTA

AUTOR: FOTO SERRAT

PROCEDÈNCIA: FONS COL·LECCIÓ D'IMATGES DE L'AJUNTAMENT, SAMP



M7

El rei Ros a la Bisbal. No es pot pas dir que ha arribat amb una bona cavalcadura.

ANY: DÈCADA DELS SEIXANTA

AUTOR: ENRIC RIERA

PROCEDÈNCIA: FOTO RIERA



PATRIMONI

PATRIMONI ARQUITECTURA

El poblat medieval de Ginestet [pàg. 96-99]

JOAN BADIA-HOMS [Palafrugell, 1941. Historiador]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

El cementiri jueu de Girona [pàg. 100-101]

JOAN LLINÀS [Sils, 1966. Arqueòleg]

JORDI MERINO [Girona, 1960. Arqueòleg]

PATRIMONI HISTÒRIA

Presoners de guerra [pàg. 102-103]

JORDI FRIGOLA I ARPA [La Bisbal d'Empordà, 1934. Historiador]

PATRIMONI MITES I LLEGENDES

El llop [pàg. 104-105]

JOSEP M. MASSIP [Banyoles, 1948. Naturalista i escriptor]

XAVIER CORTADELLAS [La Bisbal d'Empordà, 1956. Escriptor]

PATRIMONI GASTRONOMIA

L'allioli del Moliner de Peralta [pàg. 106-107]

SALVADOR GARCIA-ARBÓS [Besalú, 1962. Periodista]

PATRIMONI LLENGUA

Aigua avall [pàg. 108-109]

PITU BASART [Cassà de la Selva, 1960. Filòleg]

PATRIMONI SURO

Els senyors tapers [pàg. 110-111]

PITU BASART

ELOI MADRIÀ [Cassà de la Selva, 1956. Tècnic en recuperació i manteniment d'espais forestals]

PATRIMONI FAUNA

Les mallerengues [pàg. 112-113]

PONÇ FELIU [Girona, 1975. Biòleg i ambientòleg]

PATRIMONI FLORA

Les plantes de Nadal [pàg. 114-115]

XAVIER VIÑAS [Cassà de la Selva, 1959. Botànic]



El taulell, amb algunes eines i els carracs, i la cadira. Aquests són els elements bàsics per fer taps a mà
FOTO: Josep M. Fusté.

L'allioli del Moliner de Peralta

Narcís Parals fa un allioli elegant, lleuger, d'aroma senyorial, tal com li va ensenyar el seu pare Ramon Parals Castelló, un artista de l'allioli

Tres olors fortes evoquen la carbonera de Sant Climent de Peralta, la mare de totes les carboneres: la del fum de la combustió lenta de l'alzina, la del greix cremat de la carn a la brasa, i la de l'allioli. Tres fragàncies suficients per camuflar l'olor d'hores de força de muscles bosquetans.

Lluís Pla és el carboner, Josep Sala és l'alcalde de Forallac i responsable que no falti tall per fer a la brasa, i Narcís Parals, el Moliner de Peralta, és l'amo del morter i qui fa l'allioli. Mentre dura la carbonera, el Moliner hi és cada dia; hi troba companyia. S'asseu al costat de la taula més a la vora del foc, del foc que en una casa en dirien llar o foc a terra; no té pas res a veure amb el carbó, parlem del foc del costat de la taula de sota el cobert, del que només serveix per escalfar i per tenir caliu.

L'allioli de Narcís Parals, del mas el Molí de Peralta, és superlatiu: té l'aspecte d'una espuma elegant i lleugera; és ben emulsionat; no és fort d'all, però en manté l'aroma més delicada; és untuós, però no pas oliós; no cou a la llengua, ans al contrari, és aperitiu per al desganat, i desprèn una aroma reconciliadora, pacificadora i senyorial. Nascut a can Puigmiquel de Sant Sadurní de l'Heura, el 7 de desembre del 1933, Narcís Parals Bañeres va

aprendre a remenar el morter al costat del seu pare, Ramon Parals Castelló:

«El pare era un artista de l'allioli.»

«Quin era millor?»

«El pare el feia millor que jo...»

«Ni us hi acosteu?»

«A veure, el feia més bo perquè l'oli era autèntic. A Sant Sadurní tenien trull i tenien l'obligació o el costum de tenir allioli fet i pa per fer torrades per quan la gent venia a portar sacs d'olives. A casa hi havia sempre allioli fet en el temps de les olives, del novembre al febrer.»

La tècnica és la mateixa. Diu que mira de fer-lo igual que el seu pare. Per això procura de fer servir alls de pela vermella, ja que, segons alerta, les varietats amb els grans d'all de pela blanca no es poden aixafar i queden filats com el tabac. Troba que l'all xinès sempre pica. Els de Banyoles li anaven molt bé. L'oli el voldria sempre de trull. Blasma del refinat, el qual culpa de la majoria d'alliols desgraciats.

Perquè no torni a la boca. La clau perquè l'allioli no torni i perquè pugui és que l'all estigui ben aixafat. Dedicar més estona a aixafar amb la mà de morter, que no pas a remenar, a emulsionar. No obstant això, s'ha erigit en un defensor d'aquesta mena

d'eina manual, semblant a unes alquetes, amb un recipient amb el cul ple de foradets on es col·loca un gra d'all i se'l premsa amb un petit pistó. La pela queda en el recipient i l'all trinxat surt pels foradets. Li agrada perquè estalvia molta feina de picar.

No li importa si els alls tenen grills. Opina que els grills només donen un color verdós a l'allioli i que no n'afecten cap més qualitat: «El grill empipa perquè costa d'aixafar, però no dona ni treu força. Si treus el grill, llavors hi has de posar més grans». El seu morter, que ja era del seu pare i es pensa que ja era del seu avi i qui saps quantes generacions enrere, és de pedra, pesant, ideal per trinxar alls. Amb una cabeça en té prou per omplir el morter. La quantitat d'oli no la diu perquè no és mai exacta; n'hi va tirant mentre n'agafa. Observa que si l'allioli pica és que encara hi falta oli. Tira l'oli a poc a poc. «Només conec una persona que tiri l'oli de cop: l'Artur Brases de Sant Sadurní.»

«Mai no l'heu negat?»

«Sí que se m'ha negat, principalment un dia que s'hagi de quedar bé. Qui digui que no se li ha negat mai, mal assumpte. Una altra cosa és l'allioli negat per a les patates amb suc i els bolets. Tot primer el fas bé i el negues amb un excés d'oli.»

Narcís Parals ressalta que el secret és aixafar estona, feina que estalvien les alquetes de què ha parlat. Perquè no es negui, recomana posar-hi una mica



En Narcís utilitza un morter de pedra per fer l'allioli.



de llimona, vinagre o taronja agra, sense excedir-se, ja que l'allioli pot quedar avellanat i, aleshores, costa de fer, perquè no el controles. Recomana que a l'hivern l'oli, el morter i la llimona siguin calents.

«Què en penseu dels que hi posen ou?»

«No he fet mai maionesa. A mi m'agrada l'allioli!»

Anys enrere, el Moliner feia alioli un o dos cops per setmana, per menjar verdura o cargols. «Per la patata i col és el millor que hi ha. Pel cap de xai, pels peus de porc, també feiem alioli, a vegades al dematí, per menjar amb torrades.» El Moliner assegura que cuina de tot i que ho havia fet sovint i per tothom. Els dies de cada dia, mentre les dones eren a plaça, ell feia el menjar. Dissabtes i diumenges, segons quines coses, arrossos i rostits, cuinaven les dones. «Ara ho he de fer jo perquè estic sol. Ara cuino arrossos

i rostits, guisats i platillos per la família que em ve a veure. Faig platillo un cop a l'any, de caps i potes de pollastre i ànec, bolets i picada.»

El Moliner, no ha fet mai de moliner. M'explica que li diuen Moliner perquè viu al mas el Molí de Peralta. Però mai no ha fet de moliner. Aquell molí de cereals, un dels tres de la riera de Peratallada, va deixar de funcionar el 1833. Durant molts anys la seva família, propietària del molí des del 1621, havia treballat can Puigmiquel de Sant Sadurní en règim de masoveria. El 1951 van tornar al Molí, després que no es van entendre amb el gendre, l'home de la pubilla, els nous amos de la propietat. Hi conduïen vaques de llet, eren hortolans i, després que el jove Narcís va tornar de Lleida de fer la mili, també es van dedicar a la fructicultura. Feien plaça a la Bisbal i a Palamós, i tenien botiga a la Bisbal:

a ca l'Ernesto, hi venien fruita, verdura i llet. «La llet ajudava, perquè a la botiga hi veníem poques verdures. De verdures, ja en veníem a mercat i només ens compraven verdures els que ens venien a buscar la llet i se n'havien descurat. Quan vam entrar a la Comunitat Econòmica Europea ens van prohibir vendre la llet a granel i es va acabar allò d'anar a comprar la llet amb la cantina i bullir-la a casa». I la botiga de la Bisbal va deixar de donar. Paradoxalment, en aquella botiga del mig de la Bisbal mai de la vida no hi van vendre alioli a cullera-

des. «Al costat, els de cal Podrit, sí que n'hi venien; aquell home també el feia molt bo», comenta Narcís Parals, virtuosos empordanès de l'allioli.

Per a l'hortolà i fructicultor del Molí el més important d'un alioli és la qualitat. Tot i això té dos moments molt gloriosos per recordar la gran quantitat d'allioli que va fer. L'11 de setembre del primer any que va ser festa, al Cau dels Pins, Narcís Parals Bañeres va realitzar la primera proesa: 19 morters en un matí. Podria haver dit una vintena, però ell recorda que eren dinou justos. Un grup de dones pelava els alls, algunes els aixafaven i ell només havia de remenar i emulsionar. L'altra va ser molt comentada: va fer servir una gresala i una cullera de fusta per fer qui sap quants quilos d'allioli per a molta gent.

«Si t'agrada l'allioli no has de tenir manies, tot i que, segons on has d'anar, no n'hauries de menjar»

Narcís Parals fent alioli a la carbonera de Sant Climent. Al fons, assegut, entre altra gent, veiem en Lluís Pla, Lluís de la Deixesa.

UNA MIRADA EN EL PAISATGE

Miquel Pairoli > TEXT // Xavier Albertí > FOTOGRAFIA

La presa de Colomers

Tot i que dies enrere va ploure, les aigües del Ter no baixen pas gaire fangoses. Tenen aquella verdor obscura, densa de l'aigua de riu, que emmiralla la vegetació dels marges. En aquest temps de tardor, els arbres i els arbusts de ribera es van despoblant de fulles. Pollanques, acàcies, freixes... Les fulles s'esgrogueixen, cauen, són arrossegades riu avall o formen un llit d'humitat sota les plantes, en un boscatge que desprèn una fortor intensa, àcida. És una de les olors de la tardor, aquí, en aquest paisatge que té un aire vagament centroeuropeu.

Som a Colomers i, tot seguint el camí que du cap a Foixà, ens enfilem a la passera sobre el Ter, construïda al costat mateix de la presa. Des d'allà, sobre les aigües, a ull d'ocell, el panorama fluvial que s'albira és més intens que extens. Curt, tant aigües amunt com aigües avall, perquè la frondositat de la vegetació talla la perspectiva, però atapeït. La botànica que busca el riu i se'n nodreix, les aigües que baixen, no gaire cabaloses però remoli-

nades, el cel gris d'un dia de tardor, solcat per un corb marí, que vola riu amunt. Als marges, aquesta tendència de la naturalesa a l'acumulació, a l'abundància; l'ordre, sota aparença de desordre. El cel, el riu, el so de l'aigua.

En aquest paratge, i en contrast amb l'element natural, hi destaca la rotunditat d'una obra humana vigorosa i inútil: la presa de Colomers. Treball d'enginyeria. Pilars de formigó assentats enmig del riu. Murs a banda i banda. Comportes metàl·liques, escales, mecanismes. La presa fou construïda als anys seixanta, als últims temps del franquisme i mai no ha entrat en funcionament. Un altre malentès dels molts que enverinen la història de la relació dels catalans amb el govern central de les Espanyes. Després d'unes dècades de dedicar-se a la repressió, el franquisme es va voler llançar a desenvolupar del país. La construcció de grans infraestructures de regadiu formava part d'aquesta política modernitzadora, despla-

MIQUEL PAIROLÍ [Quart, 1955. Escriptor i articulista d'El Punt]
XAVIER ALBERTÍ [Cassà de la Selva, 1961. Empresari]

gada sobretot a l'anomenada Espanya eixuta –el Plan Badajoz– però que, en virtut d'aquell concepte de cohesió territorial amb què encara ens atabalen, també havia d'arribar a l'Espanya humida, de la qual, tot i que de vegades sembli mentida, l'Empordà forma part.

A Colomers ja existia la vella resclosa, que duia temps i temps de funcionament, a partir de la qual l'aigua es canalitzava i repartia cap a diverses poblacions, en direcció a l'Escala. Es volia modernitzar aquesta distribució i, per això, uns centenars de metres riu avall es va constru-

ir, amb un pressupost important, la presa moderna. Després, però, calia ramificar la distribució de l'aigua pel territori. I aquí va arribar el malentès. Mentre, a l'Espanya eixuta era l'estat qui pagava les canalitzacions, a la Catalunya rica es pretenia que la paguessin els particulars. Allò de sempre. Davant d'aquesta discriminació, els afectats van refusar pagar. A Madrid es devia atribuir aquesta actitud a la nostra secular i bescantada avarícia. En realitat, era una resposta lògica a l'enèsim intent de prendre'ns el pèl i els quartos en virtut de la nostra suposada riquesa. Com que no hi va haver acord, les canalitzacions es van quedar sense fer i com que la presa sense les canalitzacions posteriors no tenia sentit, allà va restar, enmig del riu, veient passar l'aigua, amb les comportes alçades. Mentrestant, la vella i modesta resclosa de Co-



«Ningú no es devia pensar, quan es construïen els grans pilars de formigó o quan s'instal·laven les comportes, que l'obra quedaria perfectament acabada i gloriosament inútil»



el Ter és un riu que ha tingut un paper cabdal en el debat sobre aquesta matèria, ara existeix el projecte de recuperar la presa de Colomers, de restaurar-la, modernitzar-la i posar-la finalment en ús. Ja veurem si serà un fet o si restarà només en projecte. Ningú no es devia pensar, quan es construïen els grans pilars de formigó o quan s'instal·laven les comportes, que l'obra quedaria perfectament acabada i gloriosament inútil. Però aquestes coses passen. Per això el més prudent, davant dels projectes, és l'escepticisme, tot esperant la comprovació empírica. La presa dorm i envelleix enmig del riu. Passa l'aigua i, en saltar, fa una remor constant. Passen també les generacions i els règims polítics i els plans i els projectes, uns amb més fortuna; d'altres amb no tanta. Tot passa, com l'aigua del Ter, riu avall, riu avall... 🐼

lomers seguia funcionant i complint la seva comesa. Encara ho fa.

En un paratge espesament fluvial, la presa i els seus encontorns tenen un punt de decadència. Hi ha els habitatges que es van construir per als treballadors i l'edifici dels laboratoris, tancats i aperduant-se. Els mecanismes de la presa han estat sotmesos a un manteniment de subsistència i tot està aturat i en letargia, que és un estat no gaire bo per a la mecànica. Com que, l'aprofitament de l'aigua s'ha anat convertint, els últims temps, en una qüestió més i més important i com que

A PEU PEL BAIX TER

Pels camps d'arròs de Pals

UNA RUTA PELS ARROSSARS DE PALS PER TENIR UNA VISIÓ GLOBAL DEL CONREU DE L'ARRÒS, AMB VISITA A UN ESPAI NATURAL PROTEGIT: LES BASSES D'EN COLL

Carles Barriocanal > TEXT I FOTOGRAFIA

En el número 7 de la revista *Gavarres*, l'amic Dani Sabater proposava una ruta en bicicleta per conèixer els arrossars de Pals. Aquesta girava a l'entorn del rec del Molí, un dels principals recs de la banda dreta de la plana del Baix Ter. La ruta començava al poble de Serra de Daró i acabava a les Basses d'en Coll. Jo proposo fer una ruta a l'inrevés: des de l'espai natural de les Basses d'en Coll fins al Molí de Pals, per tal de poder veure tot el procés de l'obtenció de l'arròs.

La ruta parteix del centre d'informació de les Basses d'en Coll, on ens informaran de les diferents rutes i d'aspectes relatius a l'espai natural de l'àrea protegida, que forma part de l'EIN (Espai d'Interès Natural) dels Aiguamolls del Baix Empordà. Durant els mesos d'estiu, el centre està obert cada dia i fora d'aquesta època,

només entre setmana. A davant hi ha un gran aparcament on podrem deixar el cotxe per iniciar la ruta. Des de l'aparcament la ruta està senyalitzada i seguirem les indicacions que ens porten cap al mirador panoràmic. A l'inici del camí un plafó ens mostra, mitjançant un fotomuntatge, els camps d'arròs interpretats com un ecosistema, amb les seves plantes i animals, ja que la presència d'aigua als camps d'arròs durant gairebé tot l'any els converteixen en uns veritables ambients aquàtics.

Els ocells i els arrossars. Amb la desaparició de pràcticament tots els aiguamolls de la plana baixempordanesa, els camps d'arròs actuen com a substituïts de les antigues zones humides. Observarem que la fauna s'ha adaptat molt bé a aquestes explotacions agràries, ja que, sigui quina

sigui l'època de l'any en què visitem els arrossars de Pals, la presència de fauna, especialment d'ocells, està assegurada. Un cop deixem el plafó, a uns pocs metres ja ens haurem endinsat en el món de l'arròs: camps de conreu envoltats de sèquies i canals diversos on l'aigua flueix constantment, ja que és un dels tres elements necessaris per al conreu de l'arròs; els altres dos són la temperatura i un territori planer. Caminarem pel camí de les Illes, que fa de límit, per la banda oest, de l'espai natural. Després d'haver fet aproximadament un quilòmetre, i havent passat pel pont del rec de les Bassetes, trobem el rec des Coll, que més endavant s'ajuntarà, en direcció al mar, amb el rec del Molí de Pals. Observarem que a mà esquerra de la cruïlla hi ha un altre plafó; en aquest cas explica la història de l'arròs de Pals, amb fotografies en blanc i negre d'encara no fa mig segle.

A partir d'aquest punt girem a la dreta, on, després de 250 metres, arribem al mirador panoràmic. Val la pena pujar-hi per observar amb una bona perspectiva els camps d'arròs, el mar al fons i gaudir d'uns moments de relax. El camí continua un altre quilòmetre en direcció al mar. Quan s'acaba arribem a la zona de l'aiguabarreig. Aquest és un punt interessant perquè arri-

Imatge del Molí de Pals.





SORTIDA Centre d'informació de les Basses d'en Coll

ARRIBADA Molí de Pals

DISTÀNCIA DEL RECORREGUT Aproximadament 7 km

TEMPS DEL RECORREGUT 2 hores

DESNIVELL De pocs metres, recorregut molt planer

UNA ÈPOCA Tot l'any, ja que el paisatge de l'arròs és molt diferent a cada estació

ELEMENTS D'INTERÈS Espai natural de les Basses d'en Coll, arrossars, el Molí de Pals

RELACIÓ DE DISTÀNCIES Centre d'informació Basses d'en Coll (0 m), mirador panoràmic (1,200 m), aiguabarreig (1,900 m), pont nou sobre el rec des Coll (3,700 m), mas Gelabert (4,700 m), Restallador (6,200 m), Molí de Pals (6,700 m)

bem a una platgeta, que es va formar amb els temporals de l'any 2004, des d'on veiem com es barregen les aigües del rec del Molí i les aigües de la bassa Gran de les Basses d'en Coll; des d'aquí enfilen cap al mar. També des d'aquest punt observem les dunes litorals i les illes Medes al nord. Atès que ens trobem en un cul-de-sac, no tenim cap més alternativa que tornar per on hem vingut fins a trobar novament la cruïlla i el plafo de la història de l'arròs de Pals. Des d'aquí seguim recte, en direcció a l'oest, fins a arribar a un pont nou; poc abans haurem vist les restes de l'antic. Travessem el pont i, de seguida, girem a l'esquerra seguint les indicacions de les marques blanques i grogues del sender de petit recorregut (PR). Ara tenim a mà esquerra el rec des Coll, una filera d'alts plataners ens farà ombra durant un quilòmetre del recorregut, just abans d'arribar a un altre pont que ens condueix al

mas Gelabert, un antic mas que havia estat centre neuràlgic del conreu de l'arròs durant bona part del segle XX. En l'actualitat el mas Gelabert ha esdevingut, en part, la casa del camp de golf Les Serres de Pals. Deixant a mà esquerra el mas Gelabert i continuant pel PR, connectem amb el camí de les *plages* que discorre per més camps d'arròs esquitxats per tot un seguit de petites barraques complementàries a l'activitat agrària i que donen un valor afegit al paisatge.

El camí de les *plages*, després de dos quilòmetres, acaba al Restallador, des d'on girarem a l'esquerra per arribar al Molí de Pals. Aquest molí data de 1452 i es va construir a les instal·lacions del castell de Sant Miquel. Durant més de cinc segles s'ha dedicat al procés de molinatge, de farina antigament, i d'arròs més tard. Cal dir que part del Molí ha es-

devingut un hotel amb encant; torna a ser una nova mostra dels canvis que es produeixen en el territori i de com aquests tenen la seva repercussió en els edificis històrics: d'usos agraris a usos de l'àmbit dels serveis –camps de golf, hostaleria...

Malgrat que en l'actualitat el procés de molinatge es fa amb maquinària moderna, el Molí encara conserva la tecnologia antiga, que d'aquí a poc temps podrà ser visitada, ja que està previst restaurar-la. Al Molí acaba el recorregut; a partir d'aquí podem arribar al poble de Pals seguint el PR o bé enllaçar des del Restallador cap a la zona del Mas Pinell. Així doncs, amb aquest recorregut, hom pot tenir una visió integral del procés d'obtenció de l'arròs: els camps on es sembra, neix, creix i es sega, i el molí, on després del procés de molinatge s'obté el producte final llest, per a la seva preparació, en forma de paella, a la cassola, amanida... 🍴

Els arrossars de Pals a la tardor, després d'haver estat fanguejats; al fons el massís del Montgrí.

www.valldenuria.cat

NEU+ DIVERSIÓ VALL DE NÚRIA

Esquí i Snow sense cues
90% de l'estació inivada
Escola d'esquí
Respira Natura

Esquí Adult
des de **22€**
Esquí Infantil
des de **16,50€**

VALI DE

NÚRIA



Turisme
i Muntanya
FGC